

Sukupolvien välisen oikeudenmukaisuuden toteutuminen on päättäjien, ei nuorten vastuu

23.12.2025

Kuva Pxhere, CC.

Tämä kirjoitus on nuorisotutkijoiden joulutervehdys päätöksentekijöille. Lähestymme tällä kirjeellä näin joulun alla heitä, joilla on valtaa ja mahdollisuuksia muuttaa maailmaa. He kertovat olevansa huolissaan nuorista ja nuorten tulevaisuudesta. Niin mekin olemme. Ilahduimme kovasti kutsusta eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan avoimeen kuulemiseen 3.12.2025. Vihdoin sukupolvien välisestä oikeudenmukaisuudesta puhutaan vakavasti, vihdoin tämä kysymys nousee julkisen keskustelun ja politiikan ytimeen – sinne, minne se kuuluukin. Seuratessamme keskustelua mieleemme hiipi kuitenkin pelko siitä, etteivät päätöksentekijöiden puheet ja teot aina tavoita sitä, mistä nuoret itse kantavat huolta. Siksi halusimme kirjoittaa tämän tervehdyksen heille, jotka tekevät nuorten elämää koskevia päätöksiä.

Jenni Kallio & Susanna Ågren

Kirjoittajat ovat tutkijatohtoreita Tampereen yliopistossa.

Arvoisat päättäjät, terviseimme perustuvat tutkimustyöhömme nuorisotutkimuksen alalla ([ALL-YOUTH](#) ja [Under Pressure](#)). Haluamme tuoda teille nuorten terveisiä ja toiveita siitä,

miten Suomi ja maailma voisivat olla parempia paikkoja. Olemme liittäneet kirjoitukseen tutkimukseemme osallistuneiden nuorten ajatuksia.

Toivomme, että ajatuksistamme on teille apua tärkeässä työssänne.

Nuoret rahoittavat oman tulevaisuutensa – ja aiempien sukupolvien menneisyyden

Tilaisuuden pohjana oli valiokunnan tuore julkaisu [“Eläke- ja hoivapommi tikittävät – puheenvuoroja sukupolvien välisestä tasa-arvosta ja oikeudenmukaisuudesta”](#) (Kurronen ym. 2025). Julkaisu on nimeään myöten kehystetty ”eläke- ja hoivapommilla”, eli ajatuksella siitä, että väestön ikääntyessä ja vähentyessä emme voi ylläpitää nykyisen kaltaista hyvinvointivaltiota, sillä emme löydä sille maksajia. Talousviisaiden viisarit osoittavat alaviistoon tavalla, jota on vaikea – ja nykyisessä keskusteluilmapiiirissä myös uhkarohkeaa – asettua problematisoimaan. Mutta voimme jokainen tahoillamme vaikuttaa siihen, mistä etsimme tilanteeseen ratkaisuja ja mihin asemaan nuoret asetamme tässä keskustelussa.

Sukupolvien välisen oikeudenmukaisuuden käsitteleminen ”eläke- ja hoivapommien” kautta pelkistää nuoruuden talouspuheen välineeksi (Bessant, Farthing & Watts 2017). Tällöin on mahdotonta pyrkiä ymmärtämään nuoria ja nuoruutta erityisenä elämänvaiheena tai hahmottaa sitä, mistä sukupolvien välisessä oikeudenmukaisuudessa voisi nuorten näkökulmasta olla kyse.

”Eläkepommein” estämiseksi nuorten pitäisi kantaa erityistä vastuuta pärjäämisestään ja jaksamisestaan työmarkkinoiden murroksessa, samaan aikaan kun he eivät voi olla varmoja, millaiselta työelämä tulevaisuudessa näyttää tai millaista tukea heidän itsensä on mahdollista saada hyvinvointivaltion järjestelmistä. ”Hoivapommein” paine kohdistuu erityisesti naisvaltaisille hoiva-aloille ja hoivavastuuta asetellaan varsinkin nuorten naisten harteille.

Lasten hankkimista harkitessaan nuoret pohtivat toimeentuloon, tulevaisuuden turvattuuteen ja ekologiseen ja sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen liittyviä kysymyksiä, kuten sitä, onko mahdollista ja oikeudenmukaista tehdä lapsia tällaiseen maailmaan.

Kumpaankin ”pommiin” liittyy huoli alhaisesta syntyvyydestä. Valiokunnan tilaamassa raportissa alhaisen syntyvyyden syitä etsitään nuorten yksilökeskeisyydestä, kuuluisuuden ihannoimisesta sekä nuorten miesten ja naisten arvojen polarisoitumisesta (Kurronen ym. 2025, 24–25). Tutkimuksiimme osallistuneet nuoret kertovat tällaisten puhetapojen vähättelevän heitä ja heidän kokemuksiaan. Lasten hankkimista harkitessaan nuoret pohtivat toimeentuloon, tulevaisuuden turvattuuteen ja ekologiseen ja sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen liittyviä kysymyksiä, kuten sitä, onko mahdollista ja oikeudenmukaista tehdä lapsia tällaiseen maailmaan.

”Kun nyt on ollut se, mikä se on, 30 tonnia, jos tekee lapsen, sitä on heitelty. Niin se jotenkin tuntuu ainakin mun mielestä jotenkin ihan absurdilta ajatukselta se, että mun mielestä ainakin ite pidän tärkeämpänä tavallaan sitä, että jos nyt saisin lapsen, et voisinks mä luottaa, et sil on päivähoito, et se pääsee kouluun, et sil on toimivat terveydenhuoltopalvelut, ylipäänsä, et sil on jonkunlainen tulevaisuus tässä maailmassa. Niin sit tavallaan se, et se 30 tonnia ei pelasta sitä, et jos kaikki muu tulevaisuus näyttää siltä, että se koko ajan heikentyy. Semmost ei oo, niin ei se 30 tonnia pelasta sen lapsen tulevaisuutta. Sit siinkin on tavallaan se, et se tuntuu niin jotenkin myös lyhytnäköiseltä tavallaan, miten siitä asiasta puhutaan.”

Raportin julkistamistilaisuudessa kuulumme arveluita, että yhteiskunnalliset kysymykset – kuten kysymys eläkejärjestelmästä – eivät kiinnosta nuoria.

Tutkimustemme perusteella emme voisi olla enempää eri mieltä. [Nuorilla on paljon mielipiteitä ja ajatuksia yhteiskunnallisiin kysymyksiin](#): he esittävät valvutuneita näkemyksiä ja haluavat osallistua keskusteluun. Monet yhteiskunnalliset kysymykset näyttäytyvät heille sukupolvien välisen oikeudenmukaisuuden kysymyksiä. Nuorille esimerkiksi ”eläkepommi” on epäoikeudenmukainen, suurten ikäluokkien itselleen sorvaama rakennelma, joka uhkaa räjähtää heidän kasvoilleen.

Suomen toivo – nuo oikeanlaiset, korkeakoulutetut, veroja maksavat nuoret

Hyvät päättäjät, kun visioissanne Suomen tulevaisuus lepää korkeakoulutettujen, tuottavissa työpaikoissa työskentelevien asiantuntijanuorten harteilla (Kurronen ym. 2025, esim. 23–24), nuorten itsensä mielestä yhteiskunnassa pitäisi sallia moninaisempia tapoja aikuistua ja väljentää nuoriin kohdistuvia tehokkuus- ja suoriutumisvaatimuksia. Nuoret tarvitsevat tukea ja kannustusta ja aikuiset ymmärrystä siitä, että nuorten polut aikuisuuteen voivat olla moninaisia.

[Under Pressure -tutkimuksemme](#) keskiössä ovat nuorten kokemat paineet; siis yhteiskunnan odotukset siitä, millaisia nuorten pitäisi olla ja mitä asioita elämässään tavoitella. Valtaosa haastatteluihin osallistuneista (N=150) ja 96 % kyselyymme vastanneista nuorista (N=246) kertoo kokeneensa paineita. Ne liittyvät sekä sosiaalisiin odotuksiin ”oikeanlaisesta” nuoruudesta että niihin yhteiskunnallisiin järjestelyihin, joilla nuoria ohjataan ja veloitetaan täyttämään odotuksia.

[Nuoret kokevat, että saadakseen arvostusta ja mahdollisuuksia toimia yhteiskunnassa heidän on oltava oikealla tavalla aktiivisia ja tehokkaita kansalaisia](#). Siis juuri sellaisia korkeakoulutettuja, omasta perheestä haaveilevia veronmaksajia, joista myös tulevaisuusvaliokunnan raportissa haaveillaan (Kurronen ym. 2025, 6).

Niin raportissa kuin julkisessa keskustelussa korostuvat huoli ja toive suomalaisten nuorten koulutusasteen nostamisesta.

[Korkeakoulutuksen merkitystä korostamalla kuitenkin sivuutetaan niiden nuorten osaaminen ja tulevaisuuden suunnitelmat, jotka opiskelevat ammatillisessa koulutuksessa tai suunnittelevat sinne hakeutumista](#). Myös näillä nuorilla on oltava oikeus olla ylpeitä koulutusvalinnastaan ja mahdollisuus luottaa siihen, että yhteiskunnassa heille annetaan arvoa. [Päitsi muutosta puheenparteen](#), tämä edellyttää, että ammatillista koulutusta ei tehosteta ja suoraviivaisteta entisestään, ja siten kasata myöskään työmarkkinoiden hallitsemattomuutta yksittäisten nuorten harteille (Ågren 2024). Nuoret kertovat opintoihin pääsemisen paineista, etenkin lukiokoulutuksen ja korkeakouluopintojen tehokkuuspaineista ja suorituskeskeisyydestä sekä opintojen rahoittamisen vaikeuksista.

”Sipilän hallituksen aikaan sanottiin että opiskelijoiden pitäis valmistuu mahollisimman nopeesti. Sitten myöhemmät hallitukset päättää et hei, opiskelijoille... opintoihin halutaan antaa vähemmän rahaa ja se että sulla on vähemmän tukia, kannustaisi valmistumiseen, mut samaan aikaan myös ihmisten kannattais tehdä töitä samaan aikaan. Niin tää viesti on tällä hetkellä niin ristiriitanen ja tää yhtälö on ihan ratkasematon, et sä elät, kituuttelet ihan minimituilla, otat itelles velkaa ja yrität valmistuu mahollisimman nopeesti, mikä aiheuttaa vaan lisää stressiä ja johtaa vaan uupumiseen, jollon sä valmistut uupuneena ja meet saikulle suoraan siitä. Tai sitten sä teet töitä opintojen ohella, mikä väistämättä hidastaa opintoja, koska opiskelu on kokoaikasta työtä. Sitten sulle aletaan huutamaan siitä et sä et valmistu tarpeeks nopeesti. Tää on vähän semmonen, että mitä te haluatte et me tehään täs tilanteessa.”

Sen sijaan nuoret kertovat, että ammatillisessa koulutuksessa on vielä tilaa olla ”ihminen”. Tästä nuorten kokemuksesta olisi syytä ottaa mallia myös muilla koulutusasteilla.

”Ja siis kun lukiossa musta tuntu siltä, että minä ihmisenä olen yhtä kun se, mitä mä osaan. Eikä ees se, mitä mä osaan, vaan miten mä pärjään niiden koulun mittareiden mukaan. Oli ne sitten koenumeroita tai mitä ikinä. Musta tuntu siltä, että minä ihminen olen jotain numeroita ja kirjaimia, siinä missä ammattikoulussa mä oon ihminen.”

Tulevaisuusvaliokunnan raportissa painotetaan, että suomalaisten työpanosta pitää kasvattaa tuottavuuskehityksen nimissä (Kurronen ym. 2025, 27). Tämä esitetään vastauksena sille, että nuoret kaipaavat mielekkyyttä työhön sekä tasapainoa vapaa-ajan ja työn välille.

[Vaikuttaa siltä, että nuorten viesti oikeudenmukaisemmasta työelämästä tulkitaan väärin ja ohitetaan.](#)

Työmarkkinakysymykset kietoutuvat keskeisesti nuorten itsenäistymisen ja arvostetuksi tulemisen kokemuksiin (Ågren & Kallio 2023; Ågren 2023; Honkatukia ym. 2020). Nuorille mielekäs työ tarkoittaa, että heillä on tasavertaisesti mahdollisuuksia tehdä omaa osaamistaan vastaavaa työtä, että heidän työtään arvostetaan ja että työ toteutuu reilujen sopimusten puitteissa ja on sekä sosiaalisesti että ekologisesti kestävä. Nuorten toive ”hengitystilasta” ja riittävästä vapaa-ajasta kertoo siitä, että heiltä vaaditaan yhä enemmän oman jaksamisensa kustannuksella.

”Ja enemmän just semmosia että nuoret vaan valittaa, että jos joku vanhempi generaatio pystyy tekemään jotain, niin miksi nuoremmat ei pystyisi tekemään jotain, kun sitten että ne on tottunu siihen, että ne tekee ihan helvetinmoisia työpäiviä ja muuta ja sitten nuoret haluaa allokoida itseään ja niin kun parempia työolosuhteita esimerkiksi. Ja sitten vanhemmat on vaan silleen, no miksi te valitatte kun mä pystyn ihan hyvin tekee näitä asioita, niin se on vähän semmosta, mitä nyt [toinen nuori] sano, että semmosta alentavaa, että ei oteta tosissaan niitä ongelmia.”

Hyvinvointivaltio ei ole enää trampoliini

Toivoessamme nuorten olevan korkeakoulutettuja vastuunkantajia, toisenlaiset tavat aikuistua, osallistua ja olla olemassa määrittyvät vähemmän arvokkaiksi. Usein toisenlaisia valintoja tehneet saavat vähäisemmin tukea yhteiskunnalta, ja näihin nuoriin kohdistuu leikkauksia ja heikennyksiä.

Esimerkiksi viimeaikaiset sosiaaliturvaan tehdyt [leikkaukset kohdistuvat jo ennestään kaikkein pienituloisimpiin nuoriin, kuten työttömiin nuoriin.](#) Tutkimukseemme osallistuneiden nuorten mielestä tällainen politiikka on osoitus siitä, että päättäjät eivät ole valmiita panostamaan kaikkiin nuoriin.

”Maailma muuttuu, eikä nuorten kokemiin paineisiin voi enää reagoida sanomalla ’kyllä ennenkin jaksettiin ja pärjättiin’. Meidän nuorten kokema todellisuus on aivan eri kuin vuosikymmeniä aikaisemmin. Me nuoret ollaan Suomen tulevaisuus ja tämä tulisi myös poliitikkojen ymmärtää, sillä nuorten huonovointisuutta lisäämällä ja mahdollisuuksia vähentämällä mm. leikkauksilla ja ylitehokkuutta vaatimalla vaikeutuu myös tämän maan tilanne. Koen, että mun kokemia paineita vähätteleillä yhteiskunta ei oikeasti näe mua, mun potentiaalia ja mun tarpeita.”

Nuorilla on oikeus kokea itsensä arvostetuiksi riippumatta siitä, miten korkealle he koulutautuvat tai millä tavoin ”antavat panoksensa” työmarkkinoille – kuten raportissa esitetään (Kurronen ym. 2025, 27). Aina työmarkkinoille pakottaminen ei ole ratkaisu nuoren

elämäntilanteeseen, vaan tarvitaan muuta tukea ja aikaa tilanteen selvittämiseen. Nuorten mielestä arvottomuuden kokemukset, uupuminen, työkyvyttömyys ja mielenterveyden ongelmat ovat seuraus yhteiskunnan liiallisista vaatimuksista ja poliittisten päätöksentekijöiden tehostamispolitiikasta.

"Kyl mä sanon, meidän yhteiskunta, tämä kapitalistinen yhteiskunta on rakennettu silleen, et jokasest pitäis tulla tuottava veronmaksaja tässä yhteiskunnassa. Ja siihen, et sust, et se, mihin sä kasvat, on se, että sä oot hyödyke yhteiskunnalle. Mut jos sä oot vaik ihan lapsesta asti voinut todella huonosti, niin ethän sä, eihän sulla, et sä voi olla siinä kohtaa hyödyke yhteiskunnalle, varsinkaan, jos sä et saanu apuu niihin asioihin ja tämmöst näin. Itse koen tavallaan myös syyllisyyttä siitä, että olen tietyl taval ollut yhteiskunnalle todella kallis sijoitus. Ja pelko siitä, et on niin mont vuotta voinu huonosti"

Tulevaisuusvaliokunnan tilaamassa raportissa nuorten arvioidaan olevan muita väestöryhmiä valmiimpia radikaaleihin toimiin hyvinvointivaltion tehostamiseksi (Kurronen ym. 2025, 20). Laajempi katsaus tutkimuskirjallisuuteen ja nuorten kokemusmaailmaan olisi tuonut esiin, että suurelle osalle nuoria hyvinvointivaltio tarjoaa inhimillisen hyvinvoinnin perustan ja turvaverkon, ja he pitävät sen säilyttämistä tärkeänä hinnalla millä hyvänsä (esim. Kiilakoski & Laine 2022, 61–62). Lisäksi kohtaamiset hyvinvointivaltion järjestelmien kanssa määrittävät nuorten luottamusta ja suhdetta yhteiskuntaan (Kallio 2023).

Tällä hetkellä [monet nuoret ovat menettäneet uskonsa siihen, että rajusti niukennettu hyvinvointivaltio voisi taata heille turvaa ja tulevaisuuden mahdollisuuksia.](#)

"Pitäis vaan saada jokaisen luottaa siihen, et sitte ku oma elämä romahtaa, että yhteiskunta ottaa vastaan ja koppia. On niin ku trampoliini, joka pompsauttaa taas takasi sinne. Eikä sillee, et se tuntuu vaan syrjivän vielä enemmän, että oo ny siellä, ku oot mennykin sinne. Jää vaan sinne nurkkaan häpeemään."

Kuka kuulisi, kun ilmastopommi tikittää?

Arvoisat päättäjät, tutkimuksiimme osallistuneiden nuorten mielestä tarjoatte heille "käytettyä tulevaisuutta": rakenteita ja toimintatapoja, joiden parasta ennen päiväys on jo mennyt (myös Kallio & Ågren 2025). Tulevaisuusvaliokunnan raportin mukaan nuoret eivät olisi kiinnostuneita julkisesta taloudesta (Kurronen ym. 2025, 18). Asia on aivan päinvastoin – mutta nuoret eivät usko nykyisenkaltaiseen järjestelmään, joka nojaa talouskasvun kaikkivoipaisuuteen; ainakaan mikäli se [perustuu luonnonvarojen liiakäytölle ja heikossa asemassa olevien ihmisten hyväksi käyttämiseen.](#)

[Yhteiskunnassa tarvitaan monenlaista nuorten panosta:](#) myös kriittisiä ääniä, jotka kyseenalaistavat nykyiset järjestelmät ja rakenteet ja kannustavat meitä aikuisia parempaan.

"Eläke- ja hoivapommien" sijaan nuorten elämässä tikittää "ilmastopommi" (vrt. Kurronen ym. 2025, 18, 36). Oletteko tietoisia siitä, että Nuorisobarometrin mukaan 86 % nuorista pitää ihmisoikeuksia, demokratiaa, luonnon monimuotoisuuden säilyttämistä ja eläinten oikeuksia tärkeämpinä kuin talouskasvua (Kiilakoski & Laine 2022, 61–64)?

Osa teistä ehkä ajattelee, että tällainen "radikaali ajattelu" on utooppista ja tasaantuu iän myötä. On kuitenkin virhe olla kuuntelematta nuorten viestejä ja vähätellä heidän ajatuksiaan paremman yhteiskunnan rakentamiseksi. Vaikka tiedostaisittekin nuorten huolenaiheita (Kurronen ym. 2025 esim. 18, 36), nuoret ajattelevat, että ette riittävästi osoita kiinnostusta heille tärkeitä kysymyksiä kohtaan ja tee niiden eteen tarpeeksi. Kuten yksi nuorista totesi meille: *"Noi (ilmasto– ja vähemmistöasiat) on nuorille tyypillisempiä aiheit, ni niit ei edes nähä poliittisena keskusteluna".*

Yhteiskunnassa tarvitaan monenlaista nuorten panosta: myös kriittisiä ääniä, jotka kyseenalaistavat nykyiset järjestelmät ja rakenteet ja kannustavat meitä aikuisia parempaan.

”Mut et jotenki ilmasto on asia, mitä korkeemmassa asemassa olevat ihmiset eivät näe tarpeellisena, koska ne ei tuu olee täällä enää siinä tilanteessa, jossa se vaikuttaa heihin. Mä en osaa sitä sanoo sitä suomeks, mut entitlement is not sustainable. (...) Mut just se, et jotenkin se etuoikeus viedään tai et omat etuoikeudet pitää viedä aina jotenkin eteen (...) että ollaan jotenkin sen muun ihmisryhmän yläpuolella ja ihan siis kaiken yläpuolella. Että se, et on yrittäny joilleki korkeemman varallisuusluokan ihmisille mennä puhumaan jostakin ympäristöasioista ja muista, että ei. Se on jotenki, menee joku tietty osa aivoista pois päältä [naurahtaa], kun tulee se tietty etuoikeuspiste vastaan.”

Sukupolvien välistä oikeudenmukaisuutta toteutetaan vain poliittisella päätöksenteolla

Arvoisat päättäjät, nuorten luottamus yhteiskuntaan, sen instituutioihin ja tulevaisuuteen on teidän käsissä. Olemme varmoja, että tahdotte vilpittömästi nuorille hyvää. Mutta hyvän tahdon lisäksi tarvitaan tutkittua tietoa nuorille tärkeistä kysymyksistä, vuoropuhelua nuorten kanssa ja aitoa valmiutta sellaisten päätösten tekemiseen, joissa nuoret ovat etusijalla ja joissa myös omista saavutetuista eduista voidaan tinkiä. Tämä on sukupolvien välistä oikeudenmukaisuutta.

Toivomme, että suhtaudutte tehtäväänne päättäjinä äärimmäisellä vakavuudella. Nuoret ansaitsevat ja tarvitsevat sitä.

Tulevaisuusvaliokunnan järjestämän tilaisuuden lopuksi todettiin, että julkaistussa raportissa oli kysymys keskustelun aloituksesta. Toivomme, että tämä oli myös tahdonilmaisu kutsua mukaan nuoria ja tahoja, joilla on erityistä asiantuntemusta nuorista ja nuoruudesta.

Haluamme lopuksi tuoda esille muutamia niistä terveisistä, joita tutkimuksissamme mukana olleet nuoret ovat halunneet lähettää päätöksentekijöille:

”Kuunnelkaa nuoria, ottakaa meidät tosissaan! Älkää kuvitelko tietävänne ongelmistamme ilman että kysytte nuorilta ensin.”

”Ottakaa huomioon nuoret ja sairaat päätöksenteossa. Meilläkin on ihmisarvo – ei ole järkeä uuvuttaa meitä jo nyt nuorena. Meillä on myös oikeus hyvään arkeen ja elämään ilman pelkoa taloudellisesta pärjäämisestä.”

Hyvää joulua toivottaen

Jenni Kallio & Susanna Ågren

tutkijatohtoreita

Under Pressure -tutkimus, Tampereen yliopisto

Kirjallisuus ja lukemisto

Bessant J., Farthing R., & Watts R. (2017) *The Precarious Generation: A Political Economy of Young People*. Abingdon, Oxon; New York, N.Y.: Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9781315644493>

Honkatukia, P., Kallio, J., Lähde, M. & Mölkänen, J. (2020) *Omana itsenä osa yhteiskuntaa – Itsenäistyvät nuoret aikuiset kansalaisina*. Tampereen yliopisto.
<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-1731-7>

Kallio, J. & Ågren, S. (2025) Aika ja ajallisuus nuorisotutkimuksessa – hankalaa tietoa vai välineitä itseyttäilyyn? *Tiede & Edistys* 50 (3), 14–31.
<https://doi.org/10.51809/te.155902>

Kallio, J. (2023) Eletty, opittu, kamppailtu: Itsenäistyvien nuorten kansalaisuuden rakentuminen institutionaalisessa järjestelmässä. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-3106-1>

Kiilakoski, T. & Laine, Riku (2022) Tilasto-osio. Teoksessa Tomi Kiilakoski (toim.) Kestävää tekoa. Nuorisobarometri 2021. Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, Opetus- ja kulttuuriministeriö.
<https://doi.org/10.57049/nts.1644>

Kurronen, S. ym. (2025) Eläke- ja hoivapommi tikittävät – puheenvuoroja sukupolvien välisestä tasa-arvosta ja oikeudenmukaisuudesta. Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisu 5. <https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/julkaisut/Documents/tuv-5-25-Eläke-ja-hoivapommi-tikittavat.pdf>. Viitattu 4.12.2025.

Ågren, S. & Kallio, J. (2023) Young Adults' Perceptions of Citizenship Outside and Beyond Labour Market Citizenship. Teoksessa P. Honkatukia & T. Rättilä (toim.) *Young People as Agents of Sustainable Society. Reclaiming the Future*. Routledge, London, 113–127.
<http://dx.doi.org/10.4324/9781003345114-8>

Ågren, S. (2024) Epistemological Dissonance of Worker-Citizenship: Young vocational students' and graduates' negotiations of societal belonging within the changing labour market. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-3228-0>

Ågren, Susanna (2023) Shaping Worker-Citizenship: Young Vocational Education Graduates' Labour Market Positionings Within New Adulthood. *Journal of Youth Studies* 27 (6), 819–834. <https://doi.org/10.1080/13676261.2023.2174009>

•